

Motion till riksdagen 2023/24:437

av **Nadja Awad m.fl. (V)**

Överskudsättning

1 Innehållsförteckning

1 Innehållsförteckning	1
2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 Inledning.....	3
4 Konsumentvägledning.....	3
5 Förebyggande arbete och rätt kompetens för konsumentvägledare	4
6 Förebyggande åtgärder mot överskudsättning	5
7 Skuldsanering	6
8 Normalbeloppet	7
9 Barnkonsekvensanalys vid överskudsättning.....	7
10 Skulder till följd av ekonomiskt våld	9
11 Avbetalning på kapitalskuld före ränteskuld.....	9
12 Slutlig preskriptionstid	10
13 Kreditprövning	11
14 Snabblån	11
15 Telefonförsäljning	12
16 E-legitimation.....	12
16.1 Digitalt utanförskap	13
16.2 Säkra e-legitimationer.....	13

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att göra kommunerna skyldiga att tillhandahålla konsumentvägledning och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att tillse att Konsumentverkets arbete med att utbilda och fortbilda konsumentvägledare ökar och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen snarast bör återkomma med förslag på konkreta förebyggande åtgärder mot överskuldsättning och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att huvudregeln för betalningsplanens längd vid skuldsanering för privatpersoner minskas från fem till tre år med två betalningsfria månader per år och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lagen bör ändras för att möjliggöra att i tider av ovanligt hög inflation och/eller kostnadsökningar justera normalbeloppet vid utmätning fler gånger under året för att bättre följa prisökningarna i samhället och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör göras en barnkonsekvensanalys av dagens regelverk och lämnas förslag som förbättrar situationen för alla de barn och unga som lever i familjer med överskuldsättning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regelverket för skuldsanering bör utredas för att kontrollera att det är ändamålsenligt och inte hindrar kvinnor från att ta sig ur relationer där det förekommit eller förekommer ekonomiskt våld och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att avräkningsreglerna för skuldsatta som hamnat hos Kronofogden ändras så att kapitalskulden betalas före kostnads- och ränteskulder och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att det införs en slutlig preskriptionstid för skulder och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att långgivaren ska stå för en större kostnad vid verkställighet hos Kronofogden om inte tillräcklig kreditprövning har genomförts och säkerhet inte krävts för lånet och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör lägga fram ett förslag som innebär att sms-lån och andra snabb lån förbjuds och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag om att införa ett omvänt Nixregister och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten för gode män att använda e-legitimation för de personer de har förvaltarskap för och tillkännager detta för regeringen.

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med lagförslag som innebär att konsumenternas skydd mot bedrägerier på betalmarknaden stärks och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utvärdera befintliga lagar och regler för betaltjänster för att säkerställa att de är tillräckliga för att motverka bedrägerier på betalningsmarknaden och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lagstiftningen bör utvärderas så att konsumenten inte får bära ansvaret för obehöriga uttag (i synnerhet med bank-id, bankdosor och Swish) och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Allt fler organisationer larmar om hur den ökande inflationen med stigande räntor, högre elpriser och dyrare mat gör att allt fler får svårare att få ekonomin att gå ihop. Detta drabbar särskilt de som lever på väldigt små marginaler. Röda Korset vittnar om att de möter allt fler barnfamiljer och äldre i Sverige som inte har råd med mat. Det har gått så långt att vissa matbanker i landet nu har infört ansökningsstopp för nya medlemmar. Att allt fler lever i en ekonomiskt pressad situation ökar behovet att skydda konsumenterna från att göra val som försämrar deras situation. Samtidigt blir det allt svårare och mer komplicerat att vara konsument. Mer tekniskt avancerade produkter, fler komplicerade finansiella tjänster och en global marknad innebär många möjligheter men ställer också konsumenten inför större utmaningar.

Trots att det finns ett omfattande konsumentskydd är konsumenterna ständigt i underläge. Det gäller både vid val av produkter, tjänster och vid tvister. Avancerade metoder används för att få oss människor att konsumera så mycket som möjligt. Dagligen översköls vi av reklam där vi uppmanas att konsumera mer av varor och tjänster. Marknadsföringen är ofta mycket aggressiv och vänder sig inte sällan till grupper av konsumenter som redan är ekonomiskt utsatta. Kronofogden rapporterade i november 2022 att ungas skulder ökat, vilket riskerar att försätta dem i en hopplös situation. Den svenska konsumentpolitiken har en lång tradition och ingår som en naturlig del i välfärdssamhället. Vänsterpartiet ser att alla människor i dag inte har möjligheten att göra rationella och genomtänkta konsumtionsval, och därför behövs det både stöd till enskilda individer och ett tydligt regelverk för att motverka överskuldssättning.

4 Konsumentvägledning

Det blir alltmer komplicerat att vara konsument i dag och tyvärr hamnar ofta konsumenten i underläge gentemot företagen. Det borde vara självklart att konsumenter som får problem med ett avtal eller ett köp kan få hjälp och stöd och att det stödet är likvärdigt oavsett var i landet en bor. Tyvärr ser vi hur utvecklingen går åt fel håll och hur den kommunala konsumentvägledningen i stället minskar.

Konsumentverket har under många år kartlagt kommunernas konsumentvägledning. Under flera år har kommunerna stegvis skurit ned på sina konsumentvägledare. I dag erbjuder 168 av landets 290 kommuner konsumentvägledning till sina invånare. Det är

en fortsatt nedåtgående trend och innebär att ytterligare 11 kommuner saknar konsumentvägledning jämfört med 2021. Sedan 2015 är antalet kommuner som erbjuder konsumentvägledning 102 färre. Motsvarande 75 årsarbetskrafter finns i landet 2023. Det är 4 färre än 2021 och 50 färre än 2015.

Införandet av ”Hallå konsument” var en nödvändig och viktig åtgärd, men den nationella rådgivningen kan aldrig ersätta den kommunala. De är beroende av och kompletterar varandra för att tillsammans ge ett bra konsumentstöd. Kommunernas konsumentvägledning har, till skillnad från den nationella vägledningen, den lokala förankringen och kan ge ett mer personligt stöd. Det har också visat sig att den lokala vägledningen får ta emot alltmer komplicerade ärenden. I många kommuner erbjuds också fysiska möten och hjälp att tolka avtal eller andra dokument. Några kommuner hjälper också till att medla mellan konsumenter och företagare.

Många kommuner erbjuder någon form av konsumentvägledning, men tyvärr är denna många gånger alltför bristfällig med begränsade öppettider och för lite personal. Konsumentverket konstaterar att 122 av landets kommuner inte har någon konsumentvägledning över huvud taget. Det innebär att 2,3 miljoner konsumenter har mycket svårt att få stöd och hjälp.

Det är mot denna bakgrund helt nödvändigt att lagstifta om införandet av en skyldighet för landets kommuner att tillhandahålla en god konsumentvägledning så att Sveriges konsumenter kan garanteras ett likvärdigt konsumentstöd över hela landet. Det är inte rimligt att möjligheten till god konsumentvägledning ska vara beroende av var i landet en bor.

Det finns i dag en skyldighet för kommunerna att tillhandahålla skuld- och budgetrådgivning i skuldsaneringslagen. Konsumentverket ska stödja och ge vägledning för den budget- och skuldrådgivning som kommunerna ansvarar för. Det borde mot den bakgrunden vara rimligt att även lagstifta om obligatorisk kommunal konsumentvägledning, vilket är en fråga som är starkt sammanlänkad med budget- och skuldrådgivningen som kommunen är skyldig att tillhandahålla.

Om det går snett med bilköpet, hantverkartjänsten m.m. och konsumenten inte kan hävda sina lagstadgade rättigheter, kan detta resultera i nya lån som kan sluta i personliga ekonomiska katastrofer, skilsmässa, psykiska bekymmer, sjukskrivningar etc., vilket kan bli dyrt även för kommunerna i slutändan. Konsumentvägledning är en investering för framtiden som kan spara stora summor både för den enskilde och för samhället.

Regeringen bör utreda möjligheten att göra kommunerna skyldiga att tillhandahålla konsumentvägledning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Förebyggande arbete och rätt kompetens för konsumentvägledare

Vänsterpartiets uppfattning är att det krävs mer långsiktiga satsningar för att utveckla en konsumentvägledning som kan komma alla konsumenter till godo. I detta arbete är det förebyggande arbetet av stor betydelse. Genom det förebyggande arbetet kan den lokala vägledaren nå ut på bred front och konsumenter kan informeras och göras uppmärksamma på typiska fallgropar och problemområden. Med goda kunskaper om vad som gäller på konsumentmarknaden och vart enskilda kan vända sig för stöd och hjälp så kan vi stärka konsumenternas makt och inflytande i samhället. Det är en viktig demokratifråga. De

lokala konsumentvägledarna är i detta sammanhang en central och viktig resurs. Det är önskvärt att exempelvis förstärka konsumentinformationen i grundskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan samt på sfi. Särskilda insatser kan också göras i samarbete med föreningslivet och olika folkrörelser.

Konsumentvägledningen behöver ha ett bra innehåll och hålla en god kvalitet. Det är därför viktigt att konsumentvägledare har rätt utbildning och god kompetens på området.

I många kommuner har konsumentvägledning lagts på tjänstemän som har andra tunga ansvarsområden eller på generalister på medborgarkontor. Konsumentfrågorna greppar över ett stort område som kräver hög kompetens, ständig uppdatering och fördjupade kunskaper, inte minst inom konsumenträtten där lagar och praxis ständigt förändras. Medborgarkontor kan med sina oftast generösa öppettider vara ett utmärkt komplement till konsumentvägledningsverksamheten, men erfarenheterna visar att konsumenternas frågor ofta är så komplicerade att det ändå måste utses någon eller några personer med specialistkompetens. Det innebär att konsumentvägledansvaret behöver ligga på särskilda konsumentvägledare med adekvat utbildning. Konsumentverket erbjuder även utmärkta kurser, vidareutbildning och bra stöd för kommunala konsumentvägledare. Dock har detta urholkats på senare år, så ett tydliggörande om att detta är ett område som Konsumentverket ska jobba med bör tillkomma.

Regeringen bör vidta åtgärder för att tillse att Konsumentverkets arbete med att utbilda och fortbilda konsumentvägledare ökar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Förebyggande åtgärder mot överskuldssättning

Vänsterpartiet anser att det förebyggande arbetet för att motverka överskuldssättning är av stor betydelse och i detta sammanhang spelar den kommunala budget- och skuldrådgivningen en central och avgörande roll. Då gäller det förstås att det finns resurser. Det är därför viktigt att landets kommuner tillhandahåller en bra budget- och skuldrådgivning med god tillgänglighet och hög kvalitet. Riksrevisionens granskning Överskuldssättning – hur fungerar samhällets stöd och insatser? (RiR 2015:14) visar att det finns brister i dagens system samt att kommunerna endast ägnar 8 procent åt förebyggande arbete.

En allt större andel av dem som söker skuldsanering har spelkulder och det är en grupp som riskerar att fortsätta öka. Kommuner och regioner har sedan 2018 ansvar för behandling och förebyggande arbete kring spelmissbruk och det behöver intensifieras. Vi ser också att såväl Konsumentverket som Spelinspektionen är viktiga för att motverka oseriösa aktörer och spelreklamens utbredning och skydda konsumenterna mot riskfyllt spelande och i förlängningen överskuldssättning.

Vänsterpartiet menar att det är viktigt att bl.a. öka informationen och utbildningsinsatserna för att särskilt nå barn och unga vuxna. Även det civila samhället borde kunna bidra med insatser inom det förebyggande området. Det ekonomiska språket är för många svårt och ofta obegripligt, varför en bred folkbildningsinsats är av stor betydelse. Det finns redan i dag utbildningsmaterial i privatekonomi riktat till högstadieskolan och gymnasieskolan som tagits fram av Konsumentverket i samarbete med Finansinspektionen (FI) och Kronofogdemyndigheten.

Vi välkomnar därför den nya utredningen som kom i juni, Ett förstärkt konsument-skydd mot riskfylld kreditgivning och överskuldsättning (SOU 2023:38), och ser fram emot att regeringen lägger fram lagförslag baserat på den. I tidigare utredningar, såsom SOU 2013:78, har en rad olika förslag på förebyggande åtgärder lyfts. Att förstärka det förebyggande arbetet är en grundsten i arbetet för att förhindra att fler människor hamnar i skuldfällan. De åtgärder som vidtagits hittills har inte varit tillräckliga.

Regeringen bör snarast återkomma med förslag på konkreta förebyggande åtgärder mot överskuldsättning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Skuldsanering

Överskuldsättning är en katastrof för dem som drabbas och särskilt för dem som fastnar i skuldfällan under lång tid, s.k. evighetsgäldenärer. Anledningen till överskuldsättning varierar självklart, men orsaken är oftast personliga tragedier som arbetslöshet, skilsmässa, sjukdom eller konkurs. Kronofogdemyndigheten beräknar att det finns ca 400 000 överskuld-satta i Sverige och att den siffran varit ganska konstant under de senaste tio åren.

Överskuld-sättning har ett högt pris för både den enskilde och samhället. Överskuld-satta personer har t.ex. sämre hälsa och arbetar mindre än genomsnittsbefolkningen. Förutom konsekvenser för enskilda har undersökningar visat att samhällets kostnader för överskuld-sättning kan vara så stora som 30–50 miljarder kronor (Kronofogdemyndigheten 2008). Socialstyrelsen beskriver i en utredning från 2013 att barn som växer upp i överskuld-satta familjer drabbas hårt av ett mycket utsatt ekonomiskt läge och menar att dessa familjers livsvillkor sannolikt hör till de sämre i samhället.

Vänsterpartiet ställde sig bakom och välkomnade den då nya skuldsaneringslagen (2016:675) som bl.a. innebär att det har blivit enklare att genomföra och få skuldsanering. Lagen innebär att betalningsplanen i fler fall ska kunna bestämmas till kortare tid än fem år, vilket vi anser är ett steg i rätt riktning. Vänsterpartiet menar dock att det finns utrymme för ytterligare förbättringar. Enligt vår mening borde betalningsplanen som huvudregel bestämmas till tre i stället för fem år. Sådana kortare betalningsplaner i kombination med två betalningsfria månader per år skulle ge ännu bättre förutsättningar för överskuld-satta att klara av en skuldsanering och få en andra chans utan alltför hård belastning på gäldenären och hans familj.

Närmare 40 procent av skuldsaneringsgäldenärerna hade enligt den statliga utredningen Ut ur skuldfällan hemmavarande barn. Många av dessa barn förvägras rätten att leva normala liv. De har inte råd att spela fotboll för att fotbollsskorna är för dyra, gå i kulturskola för att avgiften är för hög, gå på bio, fika med kompisar eller andra fritidsaktiviteter som kostar pengar.

En femårig betalningsplan innebär att många av dessa barn tvingas leva under mycket svåra ekonomiska förhållanden under större delen av sin barndom och uppväxt, vilket kan få omfattande negativa konsekvenser. Det är också viktigt att komma ihåg att de flesta överskuld-satta har levt på existensminimum under lång tid, även innan skuldsaneringen trädde i kraft. Det är också rimligt att ha två betalningsfria månader under skuldsaneringsperioden. Detta innebär att den skuld-satta kan få ett andrum vid två tillfällen i samband med sommar och jul. Det är något som särskilt skulle gynna barnfamiljer. Det kan betyda oerhört mycket att som barn få göra en utflykt på sommaren eller få en julklapp till jul.

Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att huvudregeln för betalningsplanens längd vid skuldsanering för privatpersoner minskas från fem till tre år med två betalningsfria månader per år. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8 Normalbeloppet

Normalbeloppet är den summa en person får behålla vid löneutmätning. Det ska täcka de vanliga levnadskostnaderna under en löneutmätning. I normalbeloppet ingår bl.a. kostnader för mat, hygien, kläder och en del annat. Kronofogdemyndigheten bestämmer hur stora normalbeloppen ska vara en gång per år. Normalbeloppen gäller under ett kalenderår. 2023 är beloppet

- 5 717 kronor för en ensamstående vuxen
- 9 445 kronor för makar eller jämställda
- 3 055 kronor för barn 0–6 år
- 3 667 kronor för barn 7–10 år
- 4 279 kronor för barn 11–14 år
- 4 889 kronor för barn 15 år eller äldre.

Under de senaste åren med hög inflation har priserna ökat väldigt snabbt. Detta slår väldigt hårt mot de som lever på små marginaler, såsom människor med löneutmätning. Kronofogdemyndigheten och andra som möter skuldsatta beskriver en situation där de skuldsatta de möter har allt svårare att få vardagen att gå ihop. Tuffast är det för barnfamiljer. Det finns en oro för att skuldsatta kommer att dra på sig nya skulder. Vänsterpartiet menar att nuvarande regelverk är alldeles för stelt och oflexibelt. Systemet måste kunna anpassas för att möta kraftiga prisökningar under ett år.

Lagen bör ändras för att möjliggöra att i tider av ovanligt hög inflation och/eller kostnadsökningar kunna justera normalbeloppet vid utmätning fler gånger under året för att bättre följa prisökningarna i samhället. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9 Barnkonsekvensanalys vid överskuldsättning

En grupp som drabbas hårt av överskuldsättning är barn. Barnombudsmannen har i samband med tidigare utredningar framfört kritik mot att barnens rättigheter inte blivit tillräckligt belysta. Det finns i dag alltför lite forskning om hur barn drabbas av överskuldsättning, och det krävs krafttag. Barns rättigheter och situation bör särskilt utredas genom en särskild barnkonsekvensanalys för barn och unga som lever i familjer med överskuldsättning.

Socialstyrelsen beskriver i en utredning från 2013 att barn som växer upp i överskuldsatta familjer drabbas hårt av ett mycket utsatt ekonomiskt läge och menar att dessa familjers livsvillkor sannolikt hör till de sämre i samhället. Barnen upplever ofta att de väldigt tidigt måste sätta sig in i familjens ekonomiska situation, vilket kan göra att skola och fritid blir lidande. En del barn berättar att de känner sig utanför i skolan eftersom de inte kan följa med på olika aktiviteter. Forskning har visat att barn som

vuxit upp i social utsatthet står inför en större risk att själva hamna utanför, i en liknande situation i vuxen ålder, jämfört med andra barn.

Rent generellt kan det sägas att reglerna i samband med överskudsättning hittills inte har tagit tillräcklig hänsyn till barnens situation. Det är därför nödvändigt att belysa barnperspektivet på ett bättre och tydligare sätt för att bl.a. leva upp till barnkonventionen.

Under åren har ett flertal lagändringar tillkommit för att minska möjligheterna att skuldsätta barn. Det förekom tidigare att barn hamnade hos Kronofogdemyndigheten med skulder för obetalda parkeringsböter, då föräldrarna registrerat bilen i barnets namn. I november 2003 fanns t.ex. nästan 5 000 bilar registrerade på drygt 4 100 barn. Den 1 juli 2007 ändrades lagen så att brukaren, inte ägaren, blev ansvarig för alla fordonrelaterade skulder. Flera andra ändringar har även införts i föräldrabalken samt i bl.a. hälso- och sjukvårdslagen, tandvårdslagen, lagen om läkarvårdsersättning och lagen om ersättning för sjukgymnastik, som innebär att avgifter inom dessa områden tas ut av förmyndaren. Tidigare var det nämligen möjligt att avgifter för uteblivna besök debiterades barnen när de blev myndiga, något som ledde till att flera ungdomar hamnade hos Kronofogdemyndigheten. I dag är möjligheten att skuldsätta barn mycket begränsad, men fortfarande förekommer det att barn av olika skäl blir skuldsatta.

Av utredningen Överskudsättning i kreditsamhället? (SOU 2013:78) framgår det att 75 procent av de omyndigas samlade skulder 2010 avsåg obetalda skadestånd. Av dessa bar 25 procent ett solidariskt skadeståndsansvar. Det solidariska skadeståndsansvaret innebär att samtliga dömda gärningsmän blir gemensamt återbetalningsskyldiga. Betalningskravet kan riktas mot en av de dömda, som sedan får kräva de övriga på deras del av skulden. Motivet bakom det solidariska ansvaret är att den skadelidande ska få sina pengar så snart som möjligt, oavsett vem som betalar. Problemet är dock att det ofta är svårt för den som ensam betalat att få tillbaka pengarna från de övriga skadeståndsskyldiga. Detta kan vara särskilt svårt när det gäller omyndiga gärningsmän, varför enskilda ungdomar riskerar att hamna i långvariga skuldproblem.

Dessutom förekommer det att borgenärer kräver in pengar för fordringar som uppkommit före gäldenärens 18-årsdag. Uppgifterna tyder på att det finns en systematik i att borgenärer väljer att skicka in fordringar först när gäldenärerna fyllt 18 år, trots att skulden uppkommit när gäldenären var omyndig och således, enligt lag, i princip inte kan ingå juridiskt bindande avtal.

Trots att mycket har gjorts för att minska risken för att barn ska bli skuldsatta händer det fortfarande att barn blir skuldsatta och hamnar hos Kronofogden. Det borde inte behöva hända i Sverige i dag. De flesta barn drabbas dock indirekt av överskudsättning genom att de lever i en familj där en förälder eller båda föräldrarna är överskudsatta. 2022 var det över 180 000 barn i Sverige som hade föräldrar med skulder hos Kronofogden eller som genomgick en skuldsanering. Ett annat exempel på hur barn drabbas indirekt är i samband med löneutmätning, då föräldrar som är överskudsatta inte får tillgodoräkna sig kostnader för att kunna betala underhållsstöd. Inte heller kostnader för umgängesresor godkänns som en utgift vid löneutmätning, vilket kan få till följd att föräldrar inte har råd att besöka sina barn. Det är inte rimligt att skuldsatta föräldrar inte kan besöka sina barn eller barn inte får träffa sina föräldrar när de lever på en annan ort.

När det görs en barnkonsekvensanalys är det därför viktigt att se hur överskudsättning drabbar barn både indirekt och direkt. Det bör därför göras en barnkonsekvensanalys av dagens regelverk och lämnas förslag som förbättrar situationen för alla de barn och unga som lever i familjer med överskudsättning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

10 Skulder till följd av ekonomiskt våld

Mäns våld mot kvinnor är ett mycket allvarligt samhällsproblem som berör många människors liv och vardag. Det är ett våld som pågår mitt ibland oss. Ett våld som vi sällan märker därför att såväl förövaren som offret anstränger sig för att dölja det. Våldet kan ta sig olika uttryck och ha delvis olika motiv. Ekonomiskt våld handlar om maktutövning och kontroll där förövaren, ofta en man, tvingar offret, ofta en kvinna, att skriva under lån och andra krediter där förövaren själv behåller pengarna eller varan. Det kan också handla om att mannen hanterar familjens ekonomi genom att han fått till stånd inbetalning av merparten av hennes lön till ett konto som han ensam disponerar. Eller att han genom att få en fullmakt fått rätt att sluta avtal i kvinnans namn. Det kan leda till långvarig skuldsättning och skulder hos bl.a. Kronofogden.

Ekonomiskt våld kan även göra det svårare att lämna en våldsamt man, t.ex. om kvinnan är skuldsatt och därför har svårt att få en egen bostad. I den tid vi befinner oss i nu med ökade priser och inflation riskerar kvinnors utsatthet att öka. Det kan finnas hjälp att få bl.a. från Kronofogdemyndigheten. Därför är det viktigt att alla som möter någon som kan ha utsatts för ekonomiskt våld har verktygen och kunskaperna för att kunna upptäcka detta. Länsstyrelsen i Östergötland lyfter i rapporten En väg ut! – Det ekonomiska våldet i nära relationer (2020) problemen som kan finnas för att kunna genomgå skuldsanering som våldsutsatt kvinna. Rapporten lyfter bl.a. att skuldrådgivningen i kommunerna träffar kvinnor som är eller har varit utsatta för ekonomiskt våld. Ett särskilt hinder som uppmärksammats av dem är att en del kvinnor som brutit upp och som har barn boende på heltid, inte vågar söka underhållsstöd p.g.a. rädsla för det som benämns eftervåld. Kvinnorna får då inte tillgång till skuldsanering då de inte uttömt alla möjliga ekonomiska resurser barnen har rätt till. För Vänsterpartiet är det viktigt att vi inte har system som hindrar kvinnor från att kunna leva ett liv där de kan göra sig fria från både skulder och våld.

Regelverket för skuldsanering bör utredas för att kontrollera att det är ändamålsenligt och inte hindrar kvinnor att ta sig ur relationer där det förekommit eller förekommer ekonomiskt våld. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

11 Avbetalning på kapitalskuld före ränteskuld

Starkt bidragande orsaker till överskuldsättningen i dag är konsumtionslån och en aggressiv marknadsföring av snabblån och blancolån med höga räntor. Fler och fler varor går att köpa på avbetalning och marknadsföringen från kreditgivare lockar med snabba pengar till konsumtion och lån utan kreditupplysning. Låneföretagen har en affärsmodell som bygger på högt risktagande, men med höga räntor på upp till 40 procent går man med vinst även om låntagaren inte kan betala tillbaka det lånade beloppet. Det innebär att en person som egentligen inte borde få lån p.g.a. hög risk för betalningsproblem ändå får lån, och låntagaren riskerar att bli fast i skuldsättningen under lång tid där man bara betalar räntor och avgifter.

Cirka 1,35 miljoner fysiska och juridiska personer fanns vid årsskiftet 2022/2023 i inkassobolagens register. Svensk Inkasso uppger att det i bolagens register finns drygt 108,4 miljarder kronor i kapitalfordringar mot konsumenter, en summa som nästan har fördubblats på tio år. Statistiken visar att skulderna hos Kronofogden ökade med

7 miljarder kronor mellan 2021 och 2022, vilket innebär en sammanlagd ökning med 29 miljarder kronor från 2015.

Personer som har så stora skulder att de inte kan betala tillbaka inom en överskådlig tid kan ansöka om skuldsanering hos Kronofogden. År 2022 ansökte 25 658 personer om skuldsanering, vilket var en minskning mot 2021 men fortfarande på en hög nivå mot 2019 då antalet var 20 513.

I dag är huvudregeln att inbetalningar till fordringar som har överlämnats till Kronofogden räknas av mot räntor och avgifter och först därefter mot kapitalbeloppet, om fordringsägaren inte har begärt något annat. Först när förfallna räntor och avgifter är betalda sker avräkning mot kapitalbeloppet. Avräkningsordningen medför ofta att skulderna växer trots att inbetalningar sker. Detta både fördyrar och försvårar för konsumenten att slutbetala skulden. I värsta fall kan konsumenten aldrig slutbetala skulden, trots att konsumenten betalat betydligt mer än vad det ursprungliga avtalet avsåg.

I överskultsättningsutredningarna, Överskultsättning i kreditsamhället? (SOU 2013:78) och Ett förstärkt konsumentskydd mot riskfylld kreditgivning och överskultsättning (SOU 2023:38), lyfts förslag om att ändra avräkningsreglerna i utsökningsbalken så att låntagaren först betalar av på kapitalbeloppet och därefter räntor. På detta sätt kan låntagaren snabbare bli skuldfri och skulden minskar hela tiden även om den skuldsatta bara kan betala ett litet månadsbelopp och det blir mindre attraktivt för långivarna att ta stora risker i sin verksamhet.

Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att avräkningsreglerna för skuldsatta som hamnat hos Kronofogden ändras så att kapitalskulden betalas före kostnads- och ränteskulder. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

12 Slutlig preskriptionstid

I utredningen Överskultsättning i kreditsamhället? (SOU 2013:78) föreslogs det att det ska införas en slutlig preskriptionstid för skulder, motsvarande det system som finns i Finland. Det skulle innebära att preskriptionstiden börjar löpa tre månader efter att betalningsfastställelse beslutas och att det sedan finns två preskriptionstider för slutlig preskription, 15 eller 20 år. När en fysisk person förelagts betalningsskyldighet till en juridisk person är preskriptionstiden 15 år. När en fysisk person har en skuld till en fysisk person, eller om skulden grundar sig på ett brott för vilket gäldenären dömts till fängelse eller samhällstjänst, är preskriptionstiden 20 år. Utredningen föreslog även att preskriptionsregeln för slutlig preskription inte bör gälla enbart nya, utan också existerande, fordringar.

För de överskultsatta, med mycket lite hopp om att någonsin komma ur en skuldspiral som innebär att varje extra intjänad krona ska mätas ut, skulle en slutlig preskriptionstid ha stor betydelse för möjligheten till rehabilitering och omstart. En preskription skulle sätta stopp för en accelererande och alltmer omöjlig situation. För en svårt överskultsatt person är skuldsanering en mera verkningsfull, men också mer svåråtkomlig och svår genomförbar, process. Slutlig preskription är således inte ett fullgott alternativ utan ska ses som en komplettering till möjligheten att få skuldsanering. Dessa åtgärder står inte heller i vägen för varandra. En slutlig preskriptionstid syftar till att säkerställa att den som under många år levt med statliga tvångsåtgärder såsom löneutmätning mot sig

åtminstone ska garanteras att situationen inte hela tiden förvärras utan så småningom faktiskt kan gå åt rätt håll.

Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att det införs en slutlig pre-skriptionstid för skulder. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

13 Kreditprovning

Svenskarnas skulder har ökat långt snabbare än inkomsterna och internationellt sett har Sverige rekordhög skuldsättning hos privatpersoner. Som del av den disponibla inkomsten har skulderna ökat från 90 till 170 procent från 1990-talets mitt till nu. I dag är de privata skulderna 1,5 gånger högre än genomsnittet i euroområdet enligt Överskuldsättning i kreditsamhället? (SOU 2013:78).

Bolåneskulder ökar inte längre i samma takt, men konsumtionslånen fortsätter att stiga. Sedan 2008 har de nästan tredubblats och står nu för 18 procent av hushållens skulder men samtidigt för majoriteten av skuldbetalningarna, enligt Finansinspektionens rapport "Svenska konsumtionslån". Dessa lån kan därför innebära risker för enskilda individer och hushåll men också i förlängningen ökade kostnader för hela samhället. De offentliga utgifterna kan öka p.g.a. ökade sjukvårdskostnader och behov av arbetsmarknadsinsatser, försörjningsstöd m.m. Kronofogdemyndigheten beräknade 2008 samhällskostnaderna för överskuldsättning till mellan 30 och 50 miljarder kronor per år. Även hårt skuldsatta kan låna pengar eftersom många långgivare slarvar med kreditprovningen. Konsumentverket har granskat ett fyrtiotal bolag sedan 2012. I många fall struntar låneföretagen i att ta in uppgifter om kundernas inkomster och utgifter innan de lånar ut. Men trots att det saknas grundliga kreditprovningar löper dessa bolag liten risk eftersom Kronofogden fungerar som en garant för att lånebolagen ska få igen pengar även vid en slarvig kreditprovning. Myndighetens tjänstemän driver in skulderna åt bolagen.

Vart sjunde lån har inneburit ett inkassokrav för låntagaren. Det tyder på att många låntagare kan ha betalningssvårigheter. Av de låntagare som prövats med en kvar-att-leva-på-beräkning fick vart tjugonde lån ett inkassokrav. En grundlig kreditprovning kan minska andelen låntagare med inkassokrav (Svenska konsumtionslån).

För att skapa incitament för långgivarna att göra ordentliga kreditprovningar, och därmed minska riskerna för överskuldsättning och de kostnader som individer och samhälle drabbas av i en sådan situation, behöver de bolag som inte gör erforderliga provningar tvingas att ta ett större ekonomiskt ansvar när skulderna hamnar hos Kronofogden.

Regeringen bör återkomma med förslag om att långgivaren ska stå för en större kostnad vid verkställighet hos Kronofogden om inte tillräcklig kreditprovning har genomförts och säkerhet inte krävts för lånet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

14 Snabblån

De som tar snabblån är oftast personer med svag ekonomi och lägre återbetalningsförmåga, något som i sin förlängning kan leda till att de hamnar i en skuldfälla och riskerar att fastna i överskuldsättning. En rapport från LO visar att överskuldsättning är en tydlig klassfråga, och vi ser hur låginkomsttagare, ensamstående, låg- och

medelutbildade, sjuka, arbetslösa och hyrestagare är överrepresenterade bland de långvarigt överskuldssatta (Den bortglömda ojämlikheten, LO 2016).

Det cyniska är att många snabblåneföretag har som affärsmodell att rikta in sig på konsumenter med svag ekonomi genom att erbjuda snabblån till närmast ockerliknande ränta. Lån som alltså blir oerhört dyra. Det är inte ovanligt att den som tagit ett snabblån måste ta ett nytt snabblån för att betala det gamla och därmed är fast i en ond cirkel.

Det är positivt att riksdagen 2018 beslutade att skärpa lagstiftningen kring snabblån (2017/18:CU20). Tyvärr är dessa åtgärder inte tillräckliga, utan mer måste göras för att skydda de allra mest utsatta konsumenterna. Vänsterpartiet vill få bort snabblånen helt från marknaden. Sverige klarade sig före 2006 alldeles utmärkt utan denna typ av lån. Mot denna bakgrund anser Vänsterpartiet att sms-lån och andra snabblån bör förbjudas.

Regeringen bör lägga fram ett förslag som innebär att sms-lån och andra snabblån förbjudas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

15 Telefonförsäljning

Vänsterpartiet anser att Nixregistret så som det ser ut i dag har stora brister och att det inte ger konsumenterna ett tillräckligt skydd. Det har blivit allt vanligare på nätet att enskilda avkrävs personuppgifter vid användandet av olika tjänster, trots att det egentligen inte skulle behövas för tjänstens funktion. Det är även vanligt förekommande att enskilda lockas att lämna ifrån sig sina uppgifter exempelvis genom gratiserbjudanden eller i samband med olika tävlingar. Medvetenheten om vilka följder det kan få att lämna ifrån sig sådana uppgifter och hur uppgifterna sedan används är generellt sett låg. De flesta företag är dessutom dåliga på att informera om att det i praktiken innebär att en samtycker till att ens uppgifter kan spridas vidare till exempelvis företag i koncernen, evenemangspartner, tredje part etc. Detta får till följd att företag som en inte har ett kundförhållande till kan ringa, trots spärr i Nixregistret.

Andra problem med Nix är att det tar för lång tid för en spärr att träda i kraft och att rätten att ringa trots Nixspärr utifrån etablerade kundförhållanden gäller under en alldeles för lång tid efter det att avtalet med det aktuella företaget upphört att gälla. Ett kundförhållande kan med dagens teknik gå blixtsnabbt att etablera, varmed det omvända – att plocka bort namn och nummer ur ett register – rimligtvis borde gå lika snabbt. Så är dock inte fallet, vilket skapar en obalans till konsumentens nackdel.

Vänsterpartiet föreslår införande av ett omvänt Nixregister, dvs. att de konsumenter som vill ta emot direktreklam och försäljning via telefon anmäler detta till registret. Konsumenten gör då ett aktivt val att kunna bli uppringd i marknadsföringssyfte.

Regeringen bör återkomma med ett förslag om att införa ett omvänt Nixregister. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

16 E-legitimation

Vårt samhälle blir allt mer digitalt. Vi gör mer och mer saker med hjälp av internet och digitala hjälpmedel. Den digitala utvecklingen har gjort många saker enklare och mer tillgängliga. Nyheter och information sprids snabbare och världen har kommit närmare. Det går att handla varor från världens alla hörn från hemmet med några knapptryck.

Kontakter med myndigheter måste inte alltid skötas med papper och fysisk postgång. Olika former av e-legitimation, såsom bank-id och Freja e-id, gör att man kan identifiera sig digitalt och på så sätt kan få tillgång till bl.a. samhällsservice i form av Försäkringskassan och 1177 Vårdguiden. Och under coronapandemin har många kunnat arbeta hemifrån tack vare den digitala utvecklingen.

16.1 Digitalt utanförskap

I takt med den ökade digitaliseringen ser vi också ett digitalt utanförskap. Enligt Internetstiftelsen lever 6 procent av Sveriges befolkning i digitalt utanförskap. Oftast handlar det om äldre personer, människor på landsbygden och hushåll med låga inkomster. Att inte kunna använda digitala tjänster gör att man riskerar att få sämre och långsammare service av de myndigheter man måste ha kontakt med. Ett exempel är e-legitimation. En av orsakerna till digitalt utanförskap handlar om människor som inte kan, vill eller vågar använda e-legitimation. Det innefattar människor som är i förvaltarskap, dvs. har en god man. Och av dem är det flera som inte får skaffa en e-legitimation p.g.a. exempelvis intellektuell funktionsnedsättning. För en god man blir det omöjligt att använda digitala tjänster hos t.ex. Försäkringskassan och 1177 Vårdguiden om inte den person man är god man för kan skaffa e-legitimation. Tillvaron blir mycket krångligare när alla intyg och ansökningar måste skickas med posten. Kontakterna med vården och t.ex. ombokningar av läkartider kan inte göras digitalt utan måste göras via telefon eller med post. Det som för de flesta människor bara är några knapptryck blir en långsam och tidskrävande process för de gode män som ska sköta uppdraget.

Regelverket för bank-id styrs av de banker som tillhandahåller tjänsten och de bestämmer själva vilka som kan få tillgång till tjänsten. Freja e-id är en statligt godkänd mobil e-legitimation som används av flera myndigheter och kommuner. Där finns en nylanserad funktion med delad kontroll. Den som ska vara medhjälpare initierar aktiveringen och den som ska få hjälp bekräftar i sin egen Freja-app. När användaren sedan ska logga in i en e-tjänst eller göra en elektronisk underskrift måste båda parter godkänna transaktionen i sina respektive Freja-appar. Men det kräver att båda har e-legitimation. Fortfarande utestängs alla de som inte får skaffa e-legitimation från de digitala tjänster som myndigheter i Sverige i dag erbjuder. Det bör finnas en möjlighet för gode män att använda digitala verktyg för den person de har förvaltarskap för.

Regeringen bör utreda möjligheten för gode män att använda e-legitimation för de personer de har förvaltarskap för. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

16.2 Säkra e-legitimationer

De senaste åren har det allt oftare larmats om bedrägerier med bank-id. 2022 kom Finansinspektionen med rapporten Förstärkt digital motståndskraft hos företag i den finansiella sektorn. FI noterar i den att bank-id enbart står under begränsad tillsyn. Tjänsten fyller en central funktion och FI anser därför att det allmännas möjlighet att utöva tillsyn över bank-id och andra liknande tjänster behöver ses över så att de omfattas av tydligare reglering och tillsyn. Sådan reglering och tillsyn bör inbegripa tydliga krav på säkerhetsnivå, redundans, lednings- och ägarprövning samt ge möjligheter för den ansvariga tillsynsmyndigheten att genomföra tillsyn som inte enbart är

händelsestyrd. FI anser vidare att de själva inte är en lämplig myndighet för att utöva sådan tillsyn, eftersom det saknas ett naturligt samband mellan tillsyn av finansiella företag och elektroniska legitimationer. Vänsterpartiet delar kritiken från Finansinspektionen och anser att mer måste göras för att skydda konsumenterna. Det måste ställas högre krav på att e-legitimationer såsom bank-id har en hög säkerhet och arbetar aktivt för att motverka bedrägerier.

Regeringen bör återkomma med lagförslag som innebär att konsumenternas skydd mot bedrägerier på betalmarknaden stärks. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör även utvärdera befintliga lagar och regler för betaltjänster för att säkerställa att de är tillräckliga för att motverka bedrägerier på betalningsmarknaden. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Hösten 2022 kom Allmänna reklamationsnämnden med nya rekommendationer för banker vars kunder har blivit lurade av bedragare. I 8 ärenden av 9 anser ARN att banken ska återbetala merparten av de besparingar som bedrägerioffer har förlorat. Bakgrunden till ARN:s nya rekommendationer var den dom som Högsta domstolen (HD) meddelade samma sommar. Det målet handlade om en konsument som 2018 blev lurad att lämna ut sina bankkuppgifter via telefon och förlorade en stor summa pengar. Trots domen i HD och rekommendationen från ARN har bankerna vägrat ersätta kunder som blivit bedragna. Vänsterpartiet menar att nuvarande lagstiftning bör utvärderas så att den är ändamålsenlig och skyddar konsumenterna.

Lagstiftningen bör utvärderas så att konsumenten inte får bära ansvaret för obehöriga uttag (i synnerhet med bank-id, bankdosor och Swish). Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Nadja Awad (V)

Tony Haddou (V)

Guðrun Nordborg (V)

Jessica Wetterling (V)